

INTERNATIONAL JOURNAL OF FIELD EDUCATION

Memoirs in 8th Grade Textbooks and Curriculums of Turkish Republic Revolution History and Kemalism*

Ekrem Zahid BOYRAZ¹

Social Sciences University of Ankara

<https://orcid.org/0000-0003-4878-7706>

ABSTRACT

Rather than transferring a historical event to history, the science of history finds answers to “what actually happened”, and this is one of the proving elements of the scientific aspect of history. In this respect, memoirs help the science of history. Also memoirs are important in history teaching as they are primary sources.

In this study, it is tried to reveal the fact that the memoirs are clearly defined in the curriculum as a separate source. Also, it is tried to reveal that the memoirs on the use of 8th grade the Republic of Turkey Revolution History and Kemalism textbooks can cause authors having certain restrictions or orientations. In addition, the effects of teaching programs were tried to be understood in the context of the intensities of unit based usage of the memoirs in the textbooks of 8th grade the Republic of Turkey Revolution History and Kemalism. In the textbook applications, the state of transferring the memoirs correctly to the reader and the technical mistakes made during this process are examined. Technical mistakes were tried to be determined by using examples of the use of quotations from secondary sources, although memoirs were not used directly in the textbook applications. Study universe constitute the post-1980 8th grade the Republic of Turkey Revolution History and Kemalism Curriculums and applied in two different periods of four 8th grade 8th grade the Republic of Turkey Revolution History and Kemalism textbooks.

ARTICLE INFO

Key Words: Memoirs, Revolution History of the Republic of Turkey and Kemalism, Textbook, Student, Teacher

Received: 05.12.2019

Published online:
29.06.2020

*This study presented in VI. International Symposium on History Education (ISHE)

¹ Dr.

ekremzboyraz@gmail.com

Ortaokul 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programlarında Ve Ders Kitaplarında Hatırat*

Ekrem Zahid Boyraz²

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
<https://orcid.org/0000-0003-4878-7706>

ÖZET

Tarih biliminin geçmişte yaşanmış bir olayı aktarma yönünden ziyade “aslında ne oldu?” sorusuna yanıt bulabilmesi, tarihin bilim yönünün kanıtlayıcı unsurlarındandır. Bu yönüyle hatıratlar tarih bilimine yardımcı olmaktadır. Hatıratlar, birincil kaynaklar olması bakımından tarih öğretiminde öneme sahiptir.

Bu çalışmada, hatıratların tanımlanmış ayrı bir kaynak olarak öğretim programlarında açık bir şekilde yer alma durumu, hatıratların kullanımında hatıratların 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitabı yazarlarına belirli kısıtlamalarda ya da yönlendirmelerde bulunulma durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca hatıratların 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitaplarında ünite temelli kullanılma yoğunluklarında öğretim programlarının etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Ders kitabı uygulamalarında hatıratların teknik olarak okuyucuya doğru bir şekilde aktarılma durumu ve bu süreçte yapılan teknik hatalar incelenmiştir. Ders kitabı uygulamalarında hatıratların birincil kaynak olmasına rağmen doğrudan kullanılmayarak, ikincil kaynakların alıntılarında yararlanılarak kullanıldığına dair örnekler üzerinden hatalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma evrenini 1980 sonrası uygulanan 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programları ve iki farklı dönemde uygulanan dört adet 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitabı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hatırat, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Ders Kitabı, Öğrenci, Öğretmen

MAKALE BİLGİSİ

Alınma Tarihi:

05.12.2019

Çevrimiçi yayınlanma

tarihi: 29.06.2020

*Bu makale VI. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda (ISHE) özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr.

ekremzboyraz@gmail.com

Giriş

Hatırat kelimesi Arapça kökenli (TDK, 2005:857) bir kelime olup terim anlamında kelime hafızamıza XIX. yüzyıldan itibaren girmiştir. Hatıra ve hatırat günümüzdeki kullanılan terim karşılığı olarak ilk defa Muallim Naci'nin "*Lügat-ı Naci*" sözlüğüne girmiş ve daha sonra edebi bir tür halini almıştır. (Birinci, 1998: 611). Türk Edebiyatında hatırat; bir tür olarak Tanzimat Dönemiyle birlikte tanımlanmaya, kategorize edilmeye başlanmıştır (Öztürk, 2011: 303).

Hatıratlar; otobiyografi, tercüme-i hal, günlük, mektup gibi edebi türlerden teknik olarak ayrılrsa da pratikte tarih biliminin konusu olduğunda ve tarihi aydınlatmada bütünü parçası olarak telakki edilebilirler. Sonuçta hepsi yaşanan anıları (bireysel hafızaları) günümüze aktarmaktadırlar. Bu yönüyle hatıratlar günümüz insanının geçmişi anlamasına hizmet etmektedirler.

Tarih bilimi, geçmişi tanımlama ve anlama bilimidir. Bu yönüyle hatıratları tarih biliminin dışında tutamayız. Tarih yazıcılığı "*vak'anüvislik*" olarak ele alındığında hatırat türü ile çok benzerdir. İkisinin de ortak yönü olayların aktarım tekniğidir. Hatıralarını kaleme alan yazarların kişisel deneyimlerini paylaşmaları, tarihin gizli kalmış bilinmezliklerini açığa çıkarması yönünden önemlidir.

Batıda hatırat geleneğinin geçmişi yirmi asır öncesine dayanır. Sezar'ın hatıratına benzer olarak Türk dünyasının ilk hatırat örneği de Bilge Kağan'ın Orhun Yazıtlarındaki anlatımları gösterilebilir. XX.yy. başlarına kadar hatıra/hatırat yazımı ve yayımı Türk kültüründe pek yaygın olmamasına rağmen güncel dönem itibarıyla, tür olarak hatırat çok popüler bir noktadadır. Bu minval üzere faaliyet amacı sadece hatıraları yayınlamak olan yayınevleri bulunmaktadır (Say, 2005: 22).

Hatıratların tarih araştırmalarında kullanılabilirliği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı tarihçiler hatıratları tarih bilimi açısından kıymete haiz görürken, bir kısım tarihçiler de objektiflik kriteri açısından hatıratlara şüphe ile yaklaşmışlardır (Altıkulaç ve Yeşilbursa, 2014: 162).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, hatıratların tanımlanmış ayrı bir kaynak olarak öğretim programlarında açık bir şekilde yer alma durumu, hatıratların kullanımında hatıratların 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitabı yazarlarına belirli kısıtlamalarda ya da yönlendirmelerde bulunulma durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca hatıratların 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitaplarında ünite temelli kullanılma yoğunluklarında öğretim programlarının etkisi anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmanın ana amacı kapsamında aşağıda sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Programlarda hatıratlara nasıl yer verilmiştir?
2. Ders programlarında hatıratlar ile ilgili kazanımlar nelerdir?
3. Ders kitaplarında hatıratlara nasıl yer verilmiştir?
4. Ders Kitaplarında hatıratlar nasıl kullanılabilir?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel verileri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin” takip edildiği bilimsel bir süreçtir denilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45). 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitaplarında ve öğretim programlarında içerik olarak hatıratların kullanılabilirlik durumlarının incelendiği çalışmada, durum çalışması temel alınarak desenlenmiştir. Bu çerçevede nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin toplanması aşamasında doküman incelemesi modeli benimsenmiştir. Araştırmada doküman olarak 1981, 2006 ve 2018 yıllarına ait 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programları incelenmiştir. Programların yanında 2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulan iki farklı ders kitabıyla birlikte 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan iki farklı 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kitabı olmak üzere toplam dört adet ders kitabı doküman incelemesi çerçevesinde incelenmiştir.

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler daha önceden tespit edilen tema çerçevesinde değerlendirilerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256). 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programları ders kitapları hatırat özelinde incelemeye tabi tutulmuş, elde edilen bulgular tanımlanarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Ders Programlarında Hatıratlar ve İlgili Kazanımlar

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi'nin yayınladığı Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programında (1981) ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın yayınladığı 8.sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programlarında (2005 ve 2018) “hatırat”, bir tür olarak müstakil bir biçimde ifade edilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programının açıklamalar bölümünün 26. Maddesinde; “bütün konular kuru bir anlatım yöntemi yerine, yerine göre soru-cevap, diyalog, grup çalışmaları yöntemleriyle işlenecek; öğretmen, önemli bulunduğu yerlerde etkin olarak kısa takrirlere yer verip öğrencilere gereken heyecanı duyuracak; konular arasında, hazırladığı menkıbe, **hatıra**, şiir, tarihi fıkralarla dersi çekici hale getirecek ve öğrenciyi düşünmeye yönelterek sonucu bulmasında rehberlik yapacaktır” (Tebliğler Dergisi, 1981: 206) ifadeleriyle dersin uygulama esasları sürecinde hatıralardan yararlanılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca aynı öğretim programının 33. maddesinde orta öğretim kurumlarının üçüncü sınıflarında dersin uygulama ve esasları çerçevesinde “...seminerlerde; başta ‘Büyük Nutuk’ ve ‘Söylev ve Demeçler’ ile Atatürk ve Türk İnkılabı hakkında o yerdeki kitaplarda bulunan kaynak mahiyetindeki diğer eserler, yerli ve yabancı yazarların kitapları, **hatıralar**, biyografiler ile broşür, dergi ve ansiklopedilerdeki yazılar...”

tanıtılarak öğrencilerin karşılaştırmalı öğrenmeyle görüş ve fikri olgunluğa ulaşmaları hedeflenmiştir (Tebliğler Dergisi, 1981: 207). Tebliğler Dergisinde yayınlanan “*Temel Eğitim ve Ortaöğretim Kurumlarında Atatürk İnkılap ve İlkelerinin Öğretim Esasları*”nda sadece Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi için değil diğer tüm branşlar için öğretim programlarında ve ders kitaplarında Atatürk’ün eserleri ve özdeyişlerinin etkin bir biçimde kullanılması öngörülmüştür. Ayrıca “*öğrencilerin buldukları yerde Kurtuluş Savaşı’na katılan veya Atatürk’ü tanıyıp İnkılabına tanık olan kimselerle*” ilgili bir plan dâhilinde sınıflarda sunum ve söyleşi yapılması, ilgili kişilerin hatıralarından öğrencilerin istifadesi hedeflenmiştir (1982: 36-37).

2005 yılında yenilenen Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi 8. sınıf öğretim programının uygulanması ile ilgili esaslar kısmının 18. maddesinde öğretmenlerden, öğrencilerin dersi sevmeleri hususunda “*roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaları*” noktasında teşvik edici olmaları istenmektedir (2006: VIII).

Söz konusu öğretim programında; 1. ünitenin 1.kazanım etkinlik örneğinde (2006: 1) “*‘Atatürk de Bir Zamanlar Çocuktuk’ konu başlığında, Atatürk’ün çocukluk dönemi ve dönemin toplumsal ve kültürel yapısı, döneme ait görsel ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak incelenir*” denilerek hatıratı da kapsayıcı genel bir ifade kullanılmıştır. 3. ünitenin 1, 2 ve 5. kazanımlarının etkinlik örneğindeki açıklamada “*Kurtuluş Savaşı sırasında kahramanlıkları görülen kişilerden birinin hayat hikâyesi ile ilgili araştırma yapılır*” ifadesiyle hatıratlardan yararlanılabileceği belirtilmiştir. 7. kazanımda “*Örnek eser incelemeleri yaparak dönemin toplumsal olaylarının sanat ve edebiyat üzerine yansımalarını fark eder*” denilerek Kurtuluş Savaşı ile ilgili eser incelemeleri üzerinden öğrencilerin analiz yapabilme becerisini geliştirme amaçlanmıştır (2006: 3).

2018 Öğretim Programında konuların işlenmesi sürecinde arşiv belgeleri, *Nutuk* ve somut tarihi miras unsurlarının birinci el kaynak olarak kullanılmasının önemi vurgulanmıştır. Öğrencilerin İnkılap Tarihi konularını kendi bağlamları çerçevesinde ele almaları amacıyla yazılı ve görsel materyallerin kullanımından istifade edilebileceği belirtilmiştir. İkinci ünitenin ikinci kazanımındaki “*Mustafa Kemal Paşa ve diğer önemli şahsiyetlerin cephelerdeki görev ve başarıları çeşitli alıntılar üzerinden ele alınır*” ifadesi, hatırat kullanımı açısından teşvik edicidir (2018: 11). 2018 öğretim programına bir yenilik mahiyetinde 3. Ünitenin 7. Kazanımı olarak “*Millî Mücadele Dönemi’nin siyasi, sosyal ve kültürel olaylarının sanat ve edebiyat ürünlerine yansımalarına kanıtlar gösterir*” ifadesi eklenmiştir (2018: 12). Bu durumun bir sonucu olarak ders kitaplarında dönemin hatırat niteliği taşıyan bazı edebi eserleri “*Sanat ve Edebiyat Eserlerinde Milli Mücadele*”, “*Millî Mücadelenin Sanata ve Edebiyata Yansımaları*” gibi başlıklarla öğrencilere tanıtılmaktadır (Baydar ve Öztürk, 2018: 101; Ataş ve Ataş, 2018: 104).

Ders Kitaplarında Hatırat Uygulamaları

Çalışma kapsamında 2005 ve 2018 tarihli Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi 8. sınıf öğretim programları çerçevesinde hazırlanmış olan dört ayrı 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı incelenmiştir. Bunlardan ikisi 2014-2015 öğretim yılında okutulan ders kitaplarıdır (Ülker, 2014; Başol vd., 2012). Diğer ikisi ise 2018-2019 öğretim yılında okutulan ders kitaplarıdır (Baydar ve Öztürk, 2018; Ataş ve Ataş, 2018).

Ders kitaplarında hatırat kullanımını yoğunluk açısından farklılık arz etmektedir. Başol vd.'nin (2012) hazırladığı ders kitabında hatırat kullanım yoğunluğu çok daha fazladır.³ Ülker'in (2014) hazırladığı ders kitabının hatırat alıntılarında⁴ ağırlıklı olarak *Nutuk*'un kullanıldığı görülmüştür. Ataş ve Ataş (2018) hazırladıkları ders kitabında⁵ hatıratlara orta yoğunlukta yer vermiştir. Baydar ve Öztürk'ün (2018) hazırladıkları ders kitabında⁶ hatıratlar kendilerine oldukça az yer bulmuştur.

İncelenen ders kitaplarında hatıratların teknik açıdan doğru biçimlerde aktarılması ile ilgili bazı yanlışlar tespit edilmiştir. Bu durumu birkaç örnekle açıklamak mümkündür. Başol vd.'nin kitabında tehcirle ilgili hatıra, "*Doğrusunu istersen Van'daki akli başında Ermeniler isyana taraftar değildi. Çünkü niye isyan etsin? Her şey Ermenilerin elinde idi, bütün servet Ermenilerindi. Hınçak, Taşnak komiteleri kurulunca esnafı zorla isyana teşvik ettiler. Katılmayanlara da hain gözüyle baktılar (Osman Gemicioğlu, Van'da yaşayan bir Türk)*" şeklinde aktarıldıktan sonra atıf olarak "*Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, Sayı: 38, s. 12.*" kaynağı gösterilmiştir (Başol vd., 2012: 34). Ancak aktarılan bilgi Çelik'in "*1915 Görgü Tanıklarınca Van ve Çevresinde Ermeni Olayları*" başlıklı makalesinden alıntılanmıştır (Çelik, 2003: 12). Buna rağmen kaynak olarak makalenin başlığı ve yazarına atıfta bulunulmamıştır.

³ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1971; Kemal Arıburnu, *Atatürk'ten Anılar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul İstanbul 1988; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.I-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989; Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul 2004; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953; Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996; Ali Güler, *Askeri Öğrenci Mustafa Kemal'in Notları (Arşiv Belgelerinin Işığında)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001; Asın Gündüz, *Hatıralarım*, İstanbul 1973; Muhammed İkbâl, *Doğudan Esintiler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988; Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara 1968; İsmet İnönü, *İstiklal Savaşı ve Lozan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997; Kazım Karabekir, *İstiklal Harbine Neden Girdik*, Emre Yayınevi, Ankara 2000; Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969; Sami Önal, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, Literatür Yayınları, İstanbul 2003; Sabahattin Selek, *İsmet İnönü-Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004; Charles Sherrill, *Bir elçiden Gazi Mustafa Kemal'e*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul; Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006; Tverdohlebov, *Gördüklerim Yaşadıklarım*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Milli Mücadele Anıları*, MEB Yayınları, Ankara 2001.

⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006; Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınevi, İstanbul 2004; Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c I-II., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

⁵ Adıvar, H. E. (2013a). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Can; Adıvar, H. E. (2013b). *Vurun Kahpeye*. İstanbul: Can. Afet İnan, A. (1988). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu; Afet İnan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu; Afet İnan, A. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*. Ankara: Yeni Gün; Atatürk, M. K. (1989a). *Söylev, C. I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu; Atatürk, M. K. (1989b). *Söylev, C. II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu; Atay, F. R. (2012a). *Babanız Atatürk*. İstanbul: Pozitif; Atay, F. R. (2012b). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif; Okyar, O. ve Seyitdanlıoğlu, M. (1999). *Fethi Okyar'ın Anıları*. Ankara: Türkiye İş Bankası; Sökmen, T. (1999). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*. İstanbul: Yeni Gün.

⁶ Atatürk, K. (2017). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları; İnönü, İ. (2010). *Lozan Barış Konferansı Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri*. (İ.Turan, Dü.) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları; Karabekir, K. (1995). *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*. İstanbul: Emre Yayınları; Karabekir, K. (2016). *İstiklal Harbimiz (Cilt I-II)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; Niyazi, K. R. (H.1326). *Hatırat-ı Niyazi*. İstanbul: Sabah Matbaası.

Büyük Millet Meclisi'nin açılma sürecinin anlatıldığı metinde;

“Bina henüz tamamlanmamıştı. Kiremitleri döşenmemişti. Kiremit yetmedi. Ankaralılar kendi çatılarından kucak kucak kiremit taşıyarak çatıyı kapattılar. Bu manzara çok anlamlıydı. Mecliste mebusların oturacağı sıra bile yoktu. Ankara Muallim Mektebinden sıralar getirildi. O tarihte Ankara'da elektrik de yoktu. Kahvelerin birinden alınan petrol lambası asılarak aydınlatma meselesi halledildi. Sokağa bakan ilk oda başkanlık odası yapıldı. Daha sonra meşhur hattat Hulûsi Efendi'nin yazdığı 'Hâkimiyet milletindir.' tabelası kürsünün arkasına asıldı...” atıf bilgisinin kaynağı *“Mustafa Küçük, I. TBMM'nin Açılışı ve Anlamı, Türkler, Cilt 16, s. 17”* olarak belirtilmiştir (Baydar ve Öztürk, 2018: 65).

Hatırat tadında bilgiler içeren metnin belirtilen kaynağına bakıldığında, Küçük'ün belirtilen makalesindeki bu bilginin Enver Behnan Şapolyo'nun *“Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi”* eserine atıfta bulunularak kullanıldığı görülmektedir. Öğrencilerin hatıra niteliği taşıyan bu derece önemli bir bilgiyi Şapolyo'nun eserinden öğrenmeleri hatıratların öğrenciler ile tanıştırılması açısından önem arz etmektedir. Ders kitabındaki bu teknik hata, metnin Şapolyo'nun anlatımıyla ortaya konulduğunun ifade edilmesi ile dahi düzeltilebilecek niteliktedir.

Nitekim ders kitaplarında hatırat sahibinin ismine atıfta bulunularak metin aktarımları da bulunmaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulma sürecinin aktarıldığı bir metin şu şekilde paylaşılmıştır:

“Atatürk'ün genel sekreteri olan Hasan Rıza Soyak'ın aktardığına göre Cumhurbaşkanı, özellikle TBMM'de bir serbest eleştiri ve tartışma yaratacak, dolayısıyla hükümeti denetleyecek bir yeni kuruluşu gerekli görüyordu. Ancak kurulacak siyasal partinin bazı ilkelere ve kurallara bağlı kalmasını da zorunlu buluyordu:

- 1. Devrimin ruhu demek olan laiklik ilkesini kabul ve ilan etmesi,*
- 2. Partinin dedikodularla uğraşmayıp gerçeklere ve bilime dayalı ciddi bir denetim görevini yürütmesi,*
- 3. Halk arasında taşkınlıklara, kavgalara neden olacak geniş bir örgütlenmeden ve gürültülü eylemlerden kaçınması, (Turan, 2012b: 293)(Düzenlenmiştir)”* (Ataş ve Ataş, 2018: 175).

Soyak (1973) hatıralarında aktarılan bu bilgiyi ifade ederken yaşadığı dönemin ağdalı dili ile ifade etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin paylaşılan bilgiyi kolaylıkla anlayabilmesi zor olabilmektedir. Bu yüzden kitap yazarlarının metni düzenlenmiş haliyle bir tetkik eser üzerinden ve bilginin kaynağı olan kişinin hatırasından aktarıldığını beyan ederek sunmaları hatıratların kullanımının çeşitliliği açısından değerlidir.

Hatıratların kullanımında aynı zamanda bir hatırat türünü sergileyen *Nutuk*'tan da metin atıfları yapılmıştır. Bazen de öğrencilerin *Nutuk*'taki ifadeleri kolay anlayabilmeleri adına tetkik eser üzerinden sadeleştirilmiş aktarım tercih edilmiştir.

Bu duruma örnek olarak; *“Ankara'nın Başkent Oluşu”* konusu aktarılırken *Nutuk*'un orijinalinde yer alan ifadeler *“Binaenaleyh, usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumiyei idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Yeter ki bu takarrüp, vaziyeti umumiyei nazardan mehcur bırakacak derecede olmasın! Ankara bu şeraiti câmi bir noktada idi”* (Atatürk, 1970: 335) şeklinde aktarılmak yerine metin, belirtildiği üzere tetkik eser üzerinden *“Genel kural şudur ki, genel durumu yönetme ve yürütme sorumluluğunu üzerine alanlar, en önemli hedefe ve en yakın*

tehlikeye mümkün olduğu kadar yakın bulunurlar. Ankara bu şartları toplayan bir noktadaydı (Aydemir, 1993: 209)” şekliyle aktarılmıştır (Ataş ve Ataş, 2018: 124).

Ders kitaplarındaki uygulamalarda hatıratlarda yer alan ifadelerin öğrenciler tarafından kolay anlaşılması adına yalın bir dil ile aktarımda bulunulan tetkik eserlerin atıflarında bazı sakıncalar da tespit edilmiştir. Tetkik eserde belirtilen ifade ile hatıratla yer alan ifade anlam ve bütünlük açısından farklılıklar arz etmektedir. Bu duruma örnek olarak aşağıdaki atıf metin gösterilebilir:

“Bunun üzerine konuşma hakkı elde eden İsmet İnönü, Türkiye’nin yıllar boyu çektiği sıkıntıları aşağıdaki sözlerle dile getirdi:

‘Bu dakikada bile hâlâ bir milyondan fazla masum Türk, Küçük Asya ovalarında ve yaylalarında evsiz, ekmeksiz dolaşüyor. Efendiler, çok ıstırap çektik, çok kan akıttık. Bütün uygar uluslar gibi özgürlük ve bağımsızlık istiyoruz’(Turan, 2012a: 285)” (Ataş ve Ataş, 100).

Ders kitabında yer alan bu bilgi, “İsmet İnönü Hatıralar” adlı kitapta Lozan Konferansında İsmet İnönü’nün orijinal tam konuşma metninin içeriği olarak yer alan bilgi ile bütünlük arz etmemektedir. Şöyle ki:

“Dört seneden ziyadedir, Wilson esası ve imanı üzerine kurulmuş bir mütareke, Osmanlı İmparatorluğu’nun girişmiş olduğu muhasamata, resmi surette tatil etmişti. Sulhun nimetlerinden daima mahrum kalan Türk milleti, o tarihten beri hak ve adalet istihali için, yaptığı mükerrer sulh teşebbüslerinin kifayetsizliğini ve faidesizliğini idrak ederek, artık hiçbir kurtuluş ümidi kalmadığını anlayarak, varlığını korumaya ve maddi manevi kendi vasıtalarıyla istiklalini sağlamaya muvaffak oldu. Bu yolda birçok ıstıraplara katlandı. Hadsiz hesapsız fedakârlıklara rıza gösterdi.

Hür milletler, bu hale teveccühli bir gözle şahit olmuşlardır. Her yaşta ve her mevkideki Türkler, kadın ve çocuk, bu müdafaa harbine iştirak ettiler. 1918 tarihinden sonra Türk milletinin maruz olduğu sonsuz hücumları ve ıstırapları, gerek hiçbir askeri mecburiyet olmaksızın, Türkiye topraklarının en zengin ve en mamur kısımlarında münhasıran mahvetmek ve yıkmak fikriyle muntazaman yapılmış tahribatı, hiçbir veçhile mazur göstermek kabil değildir.

Hala bu dakikada bile, bir milyondan ziyade masum türkün, küçük Asya ovalarında ve yaylalarında, evsiz ve ekmeksiz, serseri gibi dolaştıklarını da hatırlatmak isterim, Türk milleti, bu insan takati üstündeki fedakârlıklara katlanmak suretiyle, medeni insanlar arasında derin bir hayat kuvvetine malik milletlere has olan mevcudiyet ve istiklal hakkı ile sulh ve sükûna çalışmak unsuru olmak üzere büyük bir mevki kazanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kati gayesi, bu mevzii muhafaza ve tahkim etmekten ibarettir. Son senelerin hadiseleri beşeriyetin vicdanında umumi sulh ve sükûnunun devletler tarafından birbirlerinin haklarına ve hürriyetine saygı gösterilmedikçe gerçekleşmeyeceği hakikatini bir akide haline koyduğu cihetle, bu vakaların hatırasının istikbal için bir sulh ve sükûn teminatı teşkil edeceğini ümit eylerim.

Tasavvuru kabil olan azami derecede hüsnüniyetle mütehassis olan Türk heyeti murahhasasının, sair heyeti murahhasalarda da aynı veçhile bir hüsnüniyete tesadüf edeceği ve bu suretle konferans mesaisinin memnuniyet verici bir neticeye iktiran edeceği ümidini besliyorum.

Reis efendi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına, İsviçre Cumhuriyetine, konferansımızın burada toplanmasını kabul etmek suretiyle lütfen göstermiş olduğu misafirperverlikten dolayı teşekkür ederek sözlerime nihayet vereceğim. Tarihi şanlı, necip bir milletin kendi istiklaline ne kadar büyük bir kıymet atfettiğini inkâr edilemez surette gösteren bu memleketin, konferansa toplanma yeri olarak intihap edilmesinden dolayı kendimi tebrike şayan görüyorum” (Selek: 330-331). Bu durumda kitap yazarlarının hatıratları bizatihi inceleyerek atıflarda bulunmaları, bilginin öğrencilere doğru aktarımı hususunda daha belirleyici olacaktır.

Ders kitaplarında hatıratların kullanımında bir diğer kullanım yanlışlığı da hatırat formatında alıntılanan metnin herhangi bir kaynağa dayandırılmadan kullanılması durumudur.

“Eğitim Öğretim Birliği’nin (Tevhidi tedarikat) Sağlanması” konusu aktarılırken (Ülker: 82) Mustafa Kemal’in mektepli-medreseli tartışmalarına bir son vermek istediği, bu yüzden Maarif Kongresi’ni topladığından bahisle, dönemin gazetelerine atıfta bulunularak “*Cephelerde felah ve istiklal ordusu Yunanla mücadele ederken Ankara’da muallimler ordusu cehalete karşı müdafaa programı hazırlıyor*” ifadeleri ile konunun önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak verilen bilginin dönemin hangi gazetelerinde, hangi tarih ve sayılarında yer aldığına yer verilmemiştir. “Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı” konusu işlenirken; “Mustafa Kemal, Fethi Bey’e (Okyar) yeni bir parti kurmasını söylediği zaman ona, ‘Mecliste bir muhalefet yok ki, ben memleketin durumunu anlayayım. Sen bu görevi yapacaksın’ diyordu. Yurt gezilerinde hükümetten birçok şikâyeti ve yakınmaları yerinde öğrenen Mustafa Kemal, ikinci bir siyasi partinin kurulmasını içtenlikle istemiş ve bu konuda her türlü yardım ve desteği yapmıştır. Böylece, Fethi Bey, Mustafa Kemal’in isteği ve demokrasinin gerekleri doğrultusunda Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu (12 Ağustos 1930)” (Ülker: 87) ifadeleri yer almaktadır. Aynı şekilde, verilen bilgiye herhangi bir atıf bulunmamaktadır. Bu sebeple eserde verilen bilgilerin doğruluğunu bibliyografyadan ya da başka bir yöntemle kontrol etmek mümkün görünmemektedir. Hâlbuki metinde alıntılanan ifadeler “*Fethi Okyar’ın Anıları*” adlı hatıratta benzer ifadelerle yer almaktadır (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 96).

Sonuç

Hatıratlar tarihe tanıklık etmiş bireylerin şahit oldukları olayları kendi üslup ve anlatımıyla ortaya koydukları edebi eserler olarak, günümüz perspektifinden geçmişi anlamak adına son derece önemli kaynaklardır. Bireyin yaşadığı ruh halinin anlatım üzerinden okuyucuya yansıtılmasında oldukça fazla etkiye sahiptir. Okuyucular geçmişi hatırat sahibinin müşahitliği üzerinden adeta yeniden yaşayabilmektedir. Hatıratlarda duygu yoğunluğu bulunduğundan okuyucu bireyler bu yoğunluğu hissedebilmektedir. Hatıratlar geçmişi anlama ve anlamlandırma noktasında tarih bilimine bu yönüyle büyük katkıda bulunmaktadır. Hatıratların tarih öğretiminin tüm aşamalarında etkin bir şekilde kullanılması, bireylerin öğrenme süreçlerine ve karakter oluşumuna olumlu etkide bulunacağı düşünülmektedir.

Öğretim Programları ve ders kitabı incelemeleri neticesinde hatıratın bir tür olarak müstakil bir biçimde yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda hatıratların yetersiz bir biçimde kullanılmasının yanında hatıratların ders kitaplarında kullanımı

noktasında birçok teknik hata da tespit edilmiştir. Bu hataları tanımlamak gerekirse; hatıratlar ders kitaplarında kullanılırken kaynak, okuyucuya açık bir şekilde sunulmamıştır.

Ders kitaplarında hatıratlar birincil kaynaktan sunulabilecekken derleme kaynaklardan aktarılarak hatırat bilgisinin “saf bilgi” özelliği üçüncü kişilerin yorumlarıyla değişikliğe uğramıştır. Ayrıca hatırat bilgisi ne kaynakçaya ne de dipnota yer verilmeden okuyucu bireylere sunulabilmiştir. Bu bağlamda hatıratlar oluşturulma amacına hizmet etmeyecek bir şekilde kullanıldığında bilimsel anlamda tanımlanamayacak birtakım sonuçlara da yer açabilmektedir.

Hatıratların tarih öğretimindeki öneminin kabul edildiği düşünüldüğünde öğretim programlarında hatırat kavramının hususi olarak ifade edilmemesi öğretim sürecini bütünlük bakımından eksik bırakmaktadır. Bu haliyle ders kitabı yazarları ve tetkik komisyonunun hatıratlara yeterince ilgi göstermemesi, öğretimin bütünlüğünü eksik bırakmaktadır. Bir taraftan bireyler geçmişi anlama ve anlamlandırma sürecinde tarihin duygu boyutundan yeterince beslenememektedir. Diğer taraftan eserlerde yer alan hatıratların teknik açıdan doğru kullanılmaması öğrenci bireylerin eksik kalan öğrenme sürecini daha da zayıflatmakta, ilgisiz kalınmasına yol açmaktadır.

Öneriler

Çalışmada ulaşılan bulgular neticesinde ortaya çıkan öneriler şöyle sıralanabilir:

- Öğretim programlarında ve ders kitaplarında hatıratlara mevcut durumdan daha fazla yer verilebilir.
- Spesifik olarak “hatırat” bir tür olarak 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programlarında öğretim sürecinin bir parçası olarak tanımlanabilir. Böylece ilgili programın öngördüğü biçimde ders kitaplarında da yeterince kullanılabilir.
- Bulgularda ortaya konulan verilerle birlikte hatıratların ders kitaplarında kullanımı sürecinde ortaya çıkan teknik hatalara, sonraki süreçlerde dikkat edilebilir. Böylelikle ortaya konulan teknik hatalar kitap inceleme komisyonlarının da daha titiz çalışmaları neticesinde azaltılabilir.

Kaynakça

- Altıkulaç, A., Güntepe Yeşilbursa, E. (2014). Tarih Araştırmacılarına Göre Hatıratların Tarihsel Değeri, *III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu Bildiri Tam Metni*, 162-167. <https://docplayer.biz.tr/4763244-The-historical-value-of-memoirs-according-to-history-researchers-tarih-arastirmacilarina-gore-hatiratlarinin-tarihsel-degeri.html> adresinden 29 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ataş, Ç., Ataş, U. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu için Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: TOP Yayınları.
- Atatürk, Kemal. (1970). Nutuk. (10. Basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Başol, S., Yıldırım, T., Koyuncu, M., Yıldız, A. ve Evirgen, Ö.F. (2012). *İlköğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı* (5. Baskıya Ek). Ankara: MEB Yayınları.

- Baydar, S. ve Öztürk, F. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu için Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Birinci, Ali (1998). *Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Önemi*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-41/hatirat-turunden-kaynaklarin-tarihiarastirmalardaki-yeri-ve-degeri> adresinden 18 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Çelik, Hüseyin. (2003). 1915 Görgü Tanıklarınca Van ve Çevresinde Ermeni Olayları. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*. 38. 7-15. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Okyar, O. ve Seyitdanlıoğlu, M. (1997). *Fethi Okyar'ın Anıları*. (1. Basım). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öztürk, Banu. (2011). Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR), 29, 303-306. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157067> adresinden 18 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Say, Hüseyin (2005). Orhan Okay İle Edebi Hatıralar Üzerine Mülakat, *Yağmur Dil-Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 27, 22-25.
- Selek, Sabahattin. (2014). İsmet İnönü Hatıralar. (4. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Soyak, Hasan Rıza. (1973). Atatürk'ten Hatıralar. 2., (1. Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2005). Türkçe Sözlük (10.Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. (1981). Tebliğler Dergisi. <http://tebliğler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/45-1981> adresinden 20 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.
- T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1981). Yüksek Okullar “Türk İnkılap Tarihi” ve Ortaöğretim Kurumları “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” Müfredat Programı, *T.C. MEB Tebliğler Dergisi*, 44. <file:///C:/Users/e.boyraz/Downloads/2087-mayis-1981.pdf> adresinden 20 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. (1982). Tebliğler Dergisi. <http://tebliğler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/46-1982> adresinden 20 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.
- T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). İlköğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı. <http://talimterbiye.mebnet.net/Ogretim%20Programlari/ortaokul/20102011/TC.Ink.Tar.Ata.pdf> adresinden 29 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2018). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı (Ortaokul 8.Sınıf). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812104016155%C4%B0NKILAP%20TAR%C4%B0H%C4%B0%20VE%20ATAT%C3%9CRK%C3%87%C3%9CL%C3%9CK%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf> adresinden 20 Haziran 2019 tarihinde alınmıştır.
- Ülker, Salim (2014). İlköğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı. Ankara: Semih Ofset-S.E.K Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.